

2200 takich przypadków wśród dzieci i młodzieży. Natomiast na zapalenie meningokokowe chorowało w 2015 roku 3121 osób, a na pneumokokowe 21118. Nadmienić należy, że są to choroby, przeciwko którym prowadzi się działania szczepienne (Raport ECDC 2015). W 2015 w Europie zarejestrowano 38 osób chorych na błonicę. Oczywiście były to osoby wcześniej nie poddane szczepieniom. Innym przykładem zasadności szczepień jest Hiszpania, która od 30 lat jest wolna od toksyn błoniczych, mimo to zachorowało i zmarło na tę chorobę sześciolatnie nieszczepione dziecko (Raport ECDC 2017). To dowodzi zasadności szczepień współczesnych dzieci.

5. Literatura

- Chacińska A (2015) Ruch antyszczepionkowy rozpowszechnia się, ale w Słupsku nie jest tak źle: Głos Pomorza 52(2474): 4.
- Cieplik J (red.) (2007) Zbiór opracowań. Materiały do poznania regionalizmu Słupskiego: 34-36.
- Eulitz O (1926) Stolp (Pommern) und seine Umgebung: 47.
- Gierszewski S (red.) (1981) Historia Słupska: 503.
- Lubieniecka L (2010) Wojewódzki Szpital Specjalistyczny im. Janusza Korczaka w Słupsku 1945-2010: 11-13.
- Morzycki J, Klingberg M (1946) Naczelnny nadzwyczajny komisarz do walki z epidemiami w latach 1944-1945: Przegląd Epidemiologiczny 46: 5-37.
- Marecki Z (2016) Spichlerz w Słupsku zmienia się w salę wystawową. Najpierw jednak remont: Głos Pomorza: 11634518: 1.
- Piotrowicz W (2004) Słupsk dawniej Stolp na pocztówkach: 211.
- Raport NIK (2016) Informacja o wynikach kontroli System szczepień ochronnych dzieci: 32.
- Raport roczny ECDC z 30. XI. 2017 r.: 1.
- Raport roczny ECDC z 6.12.2017 r.: 1.
- WAP w K/S Akta Biura prezydyjnego MRN i ZM w Słupsku Sprawozdanie z działalności wydziałów i referatów zakładów miejskich 1945. 27/51/115: 10 i 24, 27/51/116: 16-24.
- WAP w K/S Akta Biura prezydyjnego MRN i ZM w Słupsku Działalność Komisji Zdrowia i Komisji sanitarnej 1946-1950 27/51/53: 1-8.
- WAP w K/S Akta Wydziału ogólnego MRN i ZM w Słupsku Budżet Ośrodka Zdrowia na rok 1950 27/51/284: 5-6.
- Talewski Z (2006) Moje Miasto 12(80): 1.
- Zcharzewska M (2016) W regionie słupskim rośnie liczba dzieci, których rodzice odmawiają obowiązkowych szczepień. Interwieniuja wojewoda i marszałek: Głos Pomorza: 11598102: 1.
- Zajęlska EZ (2002) Opieka medyczna i szpitale w Słupsku: Słupia Biuletyn Stowarzyszenia Przyjaciół Muzeum Pomorza Środkowego w Słupsku 7: 65-75.

11. Przemoc domowa jako jedno z zagrożeń dla prawidłowego funkcjonowania współczesnej rodziny

Domestic violence as one of the threats to proper functioning of modern family

Renata Deka

Katedra Pracy Socjalnej, Wydział Nauk Pedagogicznych Uniwersytetu Mikołaja Kopernika w Toruniu

Opiekun naukowy: ks. dr hab. Piotr Krakowiak

Deka Renata: rdeka@doktorant.umk.pl

Słowa kluczowe: sytuacje trudne, rodzina, przemoc, profilaktyka

Streszczenie

Rodzina to podstawowa komórka społeczna, odpowiedzialna za rozwój i przetrwanie społeczeństwa. To w niej człowiek wzrasta, nabywając podstawowych umiejętności niezbędnych do życia w społeczeństwie. By jednak rodzina mogła wypełniać przypisane jej funkcje musi prawidłowo funkcjonować, jednak we współczesnym świecie obserwujemy coraz to nowe zagrożenia dla właściwego istnienia rodziny. Jednym z takich zagrożeń jest bez wątpienia przemoc domowa – problem nie tyle nowy, co raczej w ostatnich latach ulegający intensyfikacji i coraz bardziej dostrzegany w przestrzeni społecznej. Niniejszy artykuł jest próbą dokonania charakterystyki wskazanego zjawiska. W kolejnych częściach tekstu omówiono przyczyny przemocy domowej, jej formy, cykle występowania oraz wskazano potencjalne rozwiązania tegoż problemu.

1. Wstęp

Przemoc to zjawisko powszechnie występujące w życiu społecznym. Może ono przyjmować różnorodne formy – poczynając od fizycznego bądź seksualnego aktu aż po poniżanie i znęcanie się psychiczne. Formy te choć różne, często występują wspólnie, wzajemnie się „uzupełniając” i intensyfikując. Niezależnie od postaci, w jakiej występuje oraz osoby, w stosunku do której jest stosowana, przemoc jest przestępstwem, a ponadto każdy jej przejaw stanowi przykład naruszenia podstawowych praw człowieka, jego poczucia godności, bezpieczeństwa oraz zaufania do innych ludzi. Szczególną formą przemocy jest przemoc występująca w rodzinie. Rodzina to „miejsce”, które kojarzy się z poczuciem bezpieczeństwa, miłości, przynależności. Pojawienie się w tym systemie przemocy powoduje zaburzenie jego funkcjonowania, uniemożliwiając tym samym wypełnianie przypisanych mu ról oraz wpływając na losy wszystkich jego członków.

2. Opis zagadnienia w dostępnej literaturze

2.1 Przemoc – definicja pojęcia

Termin *przemoc* jest pojęciem wieloznacznym, którego znaczenie może się zmieniać w zależności od sytuacji społecznej, dlatego też rozważania na temat tego zjawiska należy rozpocząć od próby jego definicyjnego ujęcia. Specjaliści zajmujący się poznaniem przemocy domowej, odwołując się do trzech zasadniczych kryteriów badawczych: rodzaju zachowania sprawcy, jego intencji oraz skutków przemocy u ofiary, stoją na stanowisku, iż przemoc to każde zachowanie, które ma na celu wyrządzenie drugiej osobie fizycznej krzywdy, bądź też czyn, który jest postrzegany w tych kategoriach (Badura – Madej i Dobrzyńska – Mesterhazy 2000). Z kolei I. Pospiszyl rozumie to zjawisko w następujący sposób: „przemoc to wszystkie nieprzypadkowe akty godzące w osobistą wolność jednostki lub przyczyniające się do fizycznej lub psychicznej szkody osoby, wykraczające poza społeczne zasady wzajemnych relacji” (Pospiszyl 1994). Niewątpliwą zaletą przytoczonej definicji jest to, iż środek ciężkości kładzie ona na szkodach, do jakich mogą doprowadzić zachowania sprawców. Przywołana Autorka nie koncentruje się natomiast na intencjonalności osoby stosującej przemoc. Jak zauważa, wielu sprawców usprawiedliwia swoje czyny i tłumaczy je chęcią dbania o osoby bliskie – przemoc wobec dzieci ma sprawić „żeby wyrosły na porządnym ludzi”,

natomiast wobec żony ma pokazać jej „gdzie jest jej miejsce i jakie są jej obowiązki”, co za tym idzie, odnoszenie się do kryterium intencjonalności w wielu przypadkach może być mylące. Pospiszył zwraca też uwagę, że za zachowania o charakterze przemocowym uznać należy tylko te czyny, które wywołują krzywdę, ale nie są przypadkowe. Odnosząc to do sytuacji rodzinnej, nie należy rozpatrywać w kategoriach przemocy np. szarpnięcia przez rodzica dziecka, które próbuje wybiec na ulicę, bowiem takie zachowanie nie ma na celu wyrządzenia mu krzywdy, a wręcz przeciwnie – jego motywacją jest próba ochrony dziecka i zapewnienia mu bezpieczeństwa, co w żaden sposób nie wykracza poza powszechnie akceptowane normy (Dyjakon 2010). Interesującą definicję przemocy za A. Ganley przytoczyła A. Lipowska – Teutsch. Rozumie ją ona jako „zespół atakujących, nadzorujących i kontrolujących zachowań, obejmujących przemoc fizyczną, przemoc seksualną i przemoc emocjonalną. Jest to spójna całość, ciąg zachowań o charakterze zamierzonym i instrumentalnym, których celem jest zniewolenie ofiary, wyeliminowanie jej suwerennych myśli i działań, podporządkowanie jej żądaniom i potrzebom sprawcy” (Lipowska – Teutsch 1998). Z kolei zgodnie z Programem Przeciwdziałania Przemocy w Rodzinie, realizowanym przez Państwową Agencję Rozwiązywania Problemów Alkoholowych, przemoc domowa, nazywana inaczej przemocą w rodzinie, to „zamierzone i wykorzystujące przewagę sił działanie skierowane przeciw członkowi rodziny, które narusza prawa i dobra osobiste, powodujące cierpienie i szkody” (Sasal 1998).

Termin przemoc w rodzinie jest bardzo szeroki, dlatego przy jego analizie uwzględnia się wzajemne relacje między poszczególnymi członkami rodziny. Na tej podstawie można wyróżnić: przemoc rodziców wobec dziecka, przemoc wobec partnera w związku czy przemoc wobec osób starszych w rodzinie (Badura – Madej i Dobrzyńska – Mesterhazy 2000). Przemoc domowa to zachowanie dysfunkcyjne, które może pojawić się właściwie w każdej rodzinie czy związku. Problemem znamionnym dla tego zjawiska są trudności z określeniem jego faktycznych rozmiarów, bowiem działania w stosunku do sprawców są podejmowane wyłącznie, gdy ofiara zgłosi zdarzenie. Dodatkowo, nawet w takich sytuacjach nie zawsze dochodzi do zakończenia postępowania, ponieważ osoby pokrzywdzone wielokrotnie wycofują skargi, czy to z powodu namów ze strony sprawcy bądź osób trzecich, czy to z powodu braku siły i motywacji do dalszej walki. Inną kwestią wpływającą na trudności z określeniem rozmiarów problemu przemocy domowej jest duża liczba przypadków w ogóle niezgłaszanych. Część ofiar boi się zawiadomić odpowiednie organy, żyje bowiem w przekonaniu, że to tylko pogorszy ich sytuację. Inne wstydzą się tego, co je spotkało bądź wierzą w zmianę sprawców i dlatego nie podejmują żadnych kroków formalnych. Wszystkie te czynniki powodują, że przemoc domowa to zjawisko trudne nie tylko do diagnozowania, ale i rzetelnego badania. Niemniej jednak powołując się na policyjne statystyki można zauważyć, jak istotnym problemem jest przemoc w rodzinie. Dane za rok 2016 wskazują na 73531 podjętych procedur „Niebieskiej karty” (są to zarówno nowe przypadki, jak i kolejne przypadki w ramach już istniejącej karty). Najczęściej ofiarami przemocy są kobiety – 66930, znacznie rzadziej małoletni 14223 i mężczyźni 10636. Analogicznie można stwierdzić, że najczęściej przemoc stosują mężczyźni, rzadziej kobiety i nieletni (aczkolwiek w obu tych kategoriach nastąpił wzrost w stosunku do roku 2015). Znaczna część sprawców dopuściła się zachowań przemocowych pod wpływem alkoholu (<http://statystyka.policja.pl/st/wybrane-statystyki/przemoc-w-rodzinie/50863,Przemoc-w-rodzinie.html>).

2.2 Przemoc domowa w świetle przepisów prawa

Problematyka przemocy domowej regulowana jest przez dwa podstawowe akty prawne – Kodeks karny oraz Ustawę o przeciwdziałaniu przemocy w rodzinie z dnia 29 lipca 2005 roku. Kodeks karny wyodrębnia przestępstwo znęcania się nad rodziną, o którym mówi art. 207. Zgodnie z nim z przemocą domową mamy do czynienia w sytuacji, gdy ofiarą jest osoba najbliższa sprawcy. Kogo możemy zatem za taką osobę uznać? Zgodnie z art. 115 § 11 kk za osobę najbliższą uznawani są: małżonek, wstępny (rodzice, dziadkowie), zstępny (dzieci, wnuki), rodzeństwo, powinowaty w tej samej linii lub stopniu, osoba pozostająca w stosunku przysposobienia (przysposobiony i przysposabiający) oraz jej małżonek, a także osoba pozostająca we wspólnym pożyciu (partner w związku nieformalnym). Sprawcy przemocy domowej podlegają karze pozbawienia wolności w wymiarze od 3 miesięcy do lat 5, przy czym jeżeli występuje element szczególnego okrucieństwa

sprawca podlega karze pozbawienia wolności od roku do lat 10. Okolicznością dodatkowo zaostrzającą wymiar kary jest targnięcie się pokrzywdzonego na własne życie – wówczas sprawca podlega karze pozbawienia wolności od lat 2 do 12 (Ustawa z dnia 6 czerwca 1997 r. – Kodeks karny (Dz. U. 1997 Nr 88, poz. 553 ze zmianami)). W ujęciu kodeksowym w granicach przemocy fizycznej mieści się również przemoc seksualna, wyrażająca się w wymuszaniu współżycia lub innych jego form, na które nie ma zgody ofiary. Sprawca dopuszczający się gwałtu, który również w małżeństwie jest przestępstwem, może być pociągnięty do odpowiedzialności na podstawie art. 197 Kodeksu karnego. Sprawca, który przemocą, groźbą bezprawną lub podstępem doprowadza inną osobę do obcowania płciowego, podlega karze pozbawienia wolności od roku do lat 10, natomiast w sytuacji poddania się ofiary innej czynności seksualnej albo wykonania takiej czynności, sprawcy grozi kara w wymiarze od 3 miesięcy do 5 lat. Wymiar przewidzianej kary może zaostrzyć szczególne okrucieństwo sprawcy – wówczas kara może wynosić od 2 do 12 lat (Ustawa z dnia 6 czerwca 1997 r. – Kodeks karny (Dz. U. 1997 Nr 88, poz. 553 ze zmianami)).

Ustawa, w przeciwieństwie do Kodeksu, koncentruje się na ofierze przemocy domowej, prezentując formy dostępnej pomocy oraz na przeciwdziałaniu omawianemu zjawisku, wskazując na kompetencje i zadania określonych organów w tym zakresie (Ustawa z dnia 29 lipca 2005 r. o przeciwdziałaniu przemocy w rodzinie (Dz. U. 2005 Nr 180, poz. 1493 ze zmianami)).

2.3 Uwarunkowania przemocy w rodzinie

Przemoc jako przejaw władzy patriarchalnej

W kulturze patriarchalnej to mężczyzna pełni rolę głowy rodziny – podejmuje najważniejsze decyzje, wymagając od kobiety prowadzenia domu oraz opieki nad dziećmi, jednocześnie sprawując nad nią kontrolę. Przemoc stanowi podstawowy element tejże kultury, ponieważ pozwala podporządkowywać sobie innego człowieka, zdobyć nad nim władzę. Rodzina to mikrokomórka społeczeństwa patriarchalnego, a relacje w niej panujące oparte są na wzorcu społecznym. Mężczyzna wychowany w ten sposób stosuje wobec bliskich różne formy przemocy oraz groźby, izoluje ich i zastrasza, manipuluje oraz sprawuje pełną kontrolę nad ich życiem, pozostając w przekonaniu o przywilejach, jakie mu przysługują z tytułu pełnienia roli mężczyzny (Mazur 2002).

Czynniki związane z przemocą w rodzinie

W literaturze wskazuje się na cztery podstawowe czynniki związane z przemocą domową. Za jeden z głównych uznaje się **międzypokoleniowy przekaz wzorców przemocy** – uwzględnia się go w ramach teorii strukturalnych, które zwracają uwagę na przekazywanie pewnych norm i wzorów zachowania z pokolenia na pokolenie. Zgodnie z tym założeniem, przemoc domowa jest efektem wyuczonych, zaobserwowanych w dzieciństwie zachowań – istnieje duże prawdopodobieństwo, że dziecko, które często było świadkiem przemocy, w przyszłości samo będzie ją stosowało wobec swojej rodziny („bici biją”) (Mazur 2002). Tezę tę zdają się potwierdzać wyniki badań prowadzonych przez S. Nikodemską, według których ponad połowa sprawców przemocy domowej w dzieciństwie sama padła ofiarą przemocy ze strony rodziców (głównie fizycznej i emocjonalnej) (Nikodemka 2001). Kolejnym czynnikiem skorelowanym ze zjawiskiem przemocy zdaje się być **niski status socjoekonomiczny**. W rodzinach ubogich częściej dochodzi do przemocy (choć nie jest to regułą), ponieważ niedostatki materialne, bezrobocie czy ryzyko utraty zatrudnienia są źródłem dodatkowego stresu. Przemoc wobec bliskich daje okazję do rozładowania napięcia, a ponadto zapewnia poczucie sprawowania kontroli w środowisku rodzinnym. Nie bez znaczenia pozostaje także **izolacja społeczna rodziny**, którą określa się na podstawie analizy posiadanych przez nią kontaktów z sąsiadami, znajomymi, organizacjami oraz częstotliwości zmiany miejsca zamieszkania. Zdarza się, że sąsiedzi nie są świadomi konfliktów występujących wewnątrz rodziny czy stosowania przemocy przez jednego z jej członków, lub też pozostają obojętni z obawy przed konfliktem ze sprawcą przemocy czy też koniecznością wystąpienia w roli świadka w postępowaniu sądowym. Obojętność i brak reakcji na przemoc ze strony otoczenia przyczynia się do jej utrwalenia i niedostrzegania niewłaściwości tegoż zachowania (<http://www.newsweek.pl/polska/szokujace-badanie--polacy-uważają--ze-na-przemoc-nie-należy-reagować,85516,1,1.html>). Niebagatelną rolę w przypadku przemocy domowej odgrywa też **stres społeczny**. Jest to czynnik, na który wpływ mają zmiany

społeczne, w tym zwłaszcza te dotyczące pracy bądź jej utraty. Tego rodzaju stres znacznie utrudnia funkcjonowanie rodziny, zwłaszcza w sytuacji, gdy jest połączony ze wskazanymi powyżej czynnikami. Stres przyczynia się ponadto do nasilenia frustracji, a to z kolei prowadzi do eskalacji agresji. Szansą na ograniczanie negatywnego oddziaływania stresu, a co za tym idzie także stosowania przemocy, staje się kontrolowanie takich zjawisk społecznych jak chociażby: bezrobocie, ubóstwo, wzory przemocy ukazywane w środkach masowego przekazu (Mazur 2002).

Specjaliści coraz częściej zwracają też uwagę na związek **spożywania alkoholu ze stosowaniem przemocy**. Założenie to znajduje odzwierciedlenie w danych pochodzących z „Raportu o rozpoznanych zjawiskach patologii społecznej, przestępczości i demoralizacji nieletnich”, opublikowanego w 2002 r., według których 81,08% wszystkich sprawców przemocy to osoby działające pod wpływem alkoholu (Biuro Służby Prewencyjnej Komendy Głównej Policji 2002). Na zależność między stosowaniem przemocy wobec bliskich a fazami uzależnienia od alkoholu wskazuje też przywoływana już Nikodemka. Bazując na przeprowadzonych badaniach, Autorka podaje, że przed rozpoczęciem picia około 20% badanych (spośród 400 przebadanych) stosowało przemoc psychiczną, prawie 10% fizyczną, a około 2% seksualną. Liczba ta drastycznie wzrasta w okresie intensywnego picia – około 70% badanych przyznało się do stosowania w tym okresie przemocy emocjonalnej i aż 38% stosowało często przemoc fizyczną. Częstotliwość stosowania przemocy wobec osób najbliższych spada po zakończeniu leczenia odwykowego (Nikodemka 2001).

Przemoc jako źródło osobistych nagród

Na atrakcyjność przemocy wpływa fakt, iż zazwyczaj jej stosowanie opłaca się sprawcom. Co więcej, w większości przypadków jej wykorzystanie jest skuteczne i pozwala otrzymać natychmiastowe rezultaty. Przemoc pozwala zapobiegać niepożądanym reakcjom ofiary i zmuszać ją do określonych zachowań, daje poczucie sprawowania nad nią władzy. Korzystnie wpływa na samoocenę osób ją stosujących, zapewnia im poczucie „mocy” i kontroli otaczającego świata. Poczucie kontroli nad bliskimi staje się szczególnie istotne zwłaszcza, gdy sprawca nie jest w stanie sprawować go w szerszym otoczeniu (środowisku społecznym, zawodowym) – stanowi wówczas pewnego rodzaju rekompensatę niedostatków w tym zakresie. Znaczącą korzyścią wynikającą ze stosowania przemocy jest również reakcja odwetowa, czyli możliwość zranienia, wyrządzenia krzywdy drugiej osobie. Układ rodzinny stwarza do tego najlepsze warunki, bowiem agresor zna słabe strony i kompleksy swoich bliskich, a co za tym idzie, zadanie im cierpienia nie stanowi dla niego żadnej trudności (Mazur 2002).

2.4 Rodzaje i formy przemocy w rodzinie

Przemoc, jak już to zostało zaznaczone, może przyjmować różną postać. Rodzaje i formy, w jakich może występować prezentuje poniższa Tabela 1.

Tab. 1 Rodzaje i formy przemocy w rodzinie (Ogólnopolskie Pogotowie dla Ofiar Przemocy w Rodzinie „Niebieska Linia” 2002).

Rodzaje przemocy	Formy przemocy
Przemoc fizyczna	Popychanie, odpychanie, policzkowanie, kopanie, duszenie, bicie (otwartą dłoń, pięściami, przedmiotami), parzenie, użycie broni, obezwładnianie, nieudzielenie pomocy itp.
Przemoc psychiczna	Wyśmiewanie poglądów, religii, pochodzenia, nieustanna krytyka, narzucanie własnego zdania, kontrolowanie i ograniczanie kontaktów z innymi, poniżanie, upokarzanie, wyzywanie, stosowanie gróźb itp.
Przemoc seksualna	Zmuszanie do pożycia seksualnego i innych praktyk seksualnych, sadystyczne formy zachowań seksualnych, krytyka zachowań seksualnych itp.
Przemoc ekonomiczna i zaniedbanie	Zakazywanie i uniemożliwianie podjęcia pracy zarobkowej lub też zabieranie zarobionych pieniędzy, niezaspokajanie potrzeb materialnych rodziny, uniemożliwianie zaspokojenia podstawowych potrzeb fizjologicznych (dotyczących snu, jedzenia, higieny) itp.

Dokonanie klasyfikacji form przemocy jest trudne, bowiem poszczególni badacze stosują różne kryteria podziału (Browne i Herbert 2002; Gajowy i Simon 2002). Na potrzeby niniejszego opracowania zostanie przywołana jedynie klasyfikacja zaproponowana przez J. Mellibrudę, rozpatrująca przemoc z punktu widzenia emocji sprawców. W oparciu o powyższe kryterium Autor wyróżnia przemoc spontaniczną (gorącą) i instrumentalną (chłodną). Przemoc gorąca pojawia się zazwyczaj nagle i równie szybko ustępuje. Cechuje się złością, gniewem, agresją i wściekłością. Połączone są z nią zwykle krzyki, gwałtowne zachowania, rękoczyn, wyzviska. Zawsze ma na celu spowodowanie cierpienia drugiej osoby i wyrządzenia jej szkód. Przemoc chłodna ma natomiast na celu realizowanie określonego scenariusza, np. dokonania zemsty. Sprawcy działają zwykle w sposób zaplanowany i z premedytacją. Przemoc chłodna, np. wobec dzieci, może mieć formę tak zwanych „surowych i konsekwentnych” metod wychowawczych (Melibruda 1996).

2.5 Cykle przemocy w rodzinie

Cechą charakterystyczną zjawiska przemocy jest jego cykliczność. Dotychczasowe badania pokazują, że związki, w których stosowana jest przemoc przechodzą przez trzy, następujące po sobie fazy cyklu. Faza narastania napięcia – jest to etap, na którym pojawia się coraz więcej sytuacji konfliktowych, a między partnerami zaczyna narastać napięcie. Mężczyzna jest nieustannie poirytowany i zdenerwowany, a swoje uczucia i niezadowolenie wyładowuje na partnerce. Sprawia wrażenie, jakby nie panował nad własnym gniewem i wykorzystywał każdy pretekst do wszczęcia awantury. U niektórych można zaobserwować także zwiększone spożywanie alkoholu czy nawet sięganie po substancje psychoaktywne. Partnerka z kolei stara się w każdy możliwy sposób zapobiegać kolejnym konfliktom – starannie wywiązuje się z obowiązków domowych, stara się uspokajać partnera i zaspokajać jego potrzeby. Dość powszechne jest też to, że usprawiedliwia zachowania mężczyzny, tłumacząc je oddziaływaniem czynników zewnętrznych (zły dzień w pracy, działanie alkoholu itp.). Faza ostrej przemocy – napięcie narastające w partnerze znajduje upust, często reaguje gwałtownie, nieuzasadnionymi wybuchami złości, nawet z powodu najmniejszych drobiazgów. Nasilają się też zachowania agresywne, zarówno fizyczne (bicie, kopanie), jak i psychiczne (agresja słowna). Kobieta po raz kolejny stara się uspokoić partnera, jednak jej działania pozostają bezskuteczne. Ponadto po kolejnym „wybuchu” mężczyzny czuje się coraz bardziej zawstydzona, przerażona i bezradna, zwłaszcza że coraz bardziej widoczne są też skutki zastosowanej przemocy, tak te na ciele (podbite oko, siniaki, zadrapania), jak i psychiczne (pogłębiająca się apatia, nerwowość, depresja). Faza miesiąca miodowego – jest to faza skrucy i okazywania miłości. Sprawca przeprosza za swoje zachowanie, stara się je wytłumaczyć i obiecuje, że nie powtórzy się ono więcej. Zaczyna też okazywać partnerce swoje uczucia – przynosi kwiaty, spędza z nią czas, okazuje troskę. Tworzy ułudę szczęśliwej, zgodnej rodziny. Z czasem kobieta zaczyna wierzyć w jego zapewnienia, po raz kolejny dostrzega w nim dobrego, troskliwego człowieka, a nie tylko agresora. Faza miesiąca miodowego stopniowo przemija, a po jakimś czasie napięcie ponownie zaczyna narastać, rozpoczynając kolejny cykl. Okres polepszenia sytuacji pozwala jednak ofierze zachować wiarę w zmianę sprawcy, powodując że pozostaje ona w krzywdzącym związku. Szczególnym zagrożeniem wynikającym z cykliczności przemocy jest to, iż każdy kolejny cykl jest coraz gwałtowniejszy, a zachowania sprawcy przybierają na sile. Wraz z upływem czasu skraca się także długość fazy miodowego miesiąca, a wydłużają dwie pozostałe, aż w końcu faza miodowego miesiąca zanika, a zostają tylko faza narastania napięcia i ostrej przemocy (<http://www.niebieskalinia.info/index.php/przemoc-w-rodzinie/30-cykle-przemocy-w-rodzinie>).

2.6 Charakterystyka sprawców przemocy domowej

Dokonanie jednolitej charakterystyki sprawców przemocy domowej nie jest możliwe, bowiem może nim być praktycznie każdy, niezależnie od wykonywanego zawodu, miejsca zamieszkania, zamożności czy zajmowanej pozycji społecznej. Osoba, która dopuszcza się przemocy chce w ten sposób rozładować frustracje i niepowodzenia, ukryć własne kompleksy czy też pokazać swoją dominację.

Pomimo iż nie ma reguły, dotychczasowe badania pokazują, że częściej sprawcami przemocy w rodzinie są mężczyźni. Należy jednocześnie zaznaczyć, że sprawcy przemocy w domu to osoby, które z jednej strony umieją doskonale manipulować otoczeniem, z drugiej zaś w sytuacjach

niepewnych tracą poczucie bezpieczeństwa. Agresja bardzo często pozwala im ukryć lęk i własne obawy, rozładować frustracje oraz przenieść odpowiedzialność za własne niepowodzenia na osoby słabsze. Relacje z bliskimi opierają na dominacji i przymusie, a jednocześnie często postrzegają przemoc poprzez pryzmat stereotypów i utartych przekonań, jako coś normalnego i powszechnego. W wielu przypadkach zdarza się też, że sprawcy mają tendencję do nadużywania alkoholu, co prowadzi do konfliktów z partnerką, a w rezultacie przyczynia się do stosowania przemocy (Mazur 2002).

Przyczyną zachowania sprawców przemocy domowej mogą być: wychowanie i wzory zachowania wyniesione z domu rodzinnego; poczucie bezkarności; zazdrość o sukcesy zawodowe żony/partnerki (awans, wyższe wykształcenie, zarobki) bądź dzieci; zachowanie kobiety, nieodpowiadające wymaganiom mężczyzny – podejmowanie samodzielnych decyzji, zaradność, podważanie jego decyzji; chęć podkreślenia własnej dominacji; nieumiejętność radzenia sobie z pełnieniem roli ojca, męża, przeświadczenie, że żona i dzieci są jego własnością; przekonanie o konieczności wymierzenia kary za przewinienia (faktyczne, jak i urojone, np. złe zachowanie, oceny, „przypaloną zupę”); skłonność do nadużywania lub uzależnienia od alkoholu; wyładowywanie własnych niepowodzeń, niezadowolonych z prowadzonego życia czy sytuacji społeczno-politycznej (Pawlica i Woźniak – Krakowian 1998).

Celem sprawców przemocy domowej jest zniewolenie ofiary i uzyskanie kontroli nad każdym aspektem jej życia. Aby stało się to możliwe, sprawca regularnie wywołuje u swojej ofiary urazy psychiczne, osłabia ją i systematycznie pozbawia kontaktów oraz związków z innymi ludźmi. Stosowane przez sprawców metody kontroli psychologicznej mają wywołać u ofiary uczucie przerażenia i bezradności, dlatego w swoich działaniach wykorzystują oni między innymi przemoc fizyczną, groźby okaleczeniem lub nawet śmiercią, groźby pod adresem osób trzecich (dzieci bądź członków dalszej rodziny), szczegółową kontrolę zachowania ofiary, izolację ofiary od wszelkich źródeł informacji i wsparcia, zarówno materialnego, jak i psychicznego, pozbawienie przedmiotów o szczególnej wartości czy znaczeniu dla ofiary, zmianę dotychczasowych zasad moralnych ofiary oraz zerwanie posiadanych przez nią więzi emocjonalnych. Wszelkie stosowane metody mają na celu uświadomić ofierze, że jakiegokolwiek próby oporu z jej strony są daremne (Herman 2004).

Przemoc domowa jest zjawiskiem bardzo zróżnicowanym, dlatego opracowanie typologii sprawców nie należy do zadań łatwych, jednak w literaturze można znaleźć próby budowania takowych typologii.

S. Tucholska odwołując się do podziału przemocy na gorącą i chłodną zaproponowanego przez Mellibrudę, uważa że można na tej podstawie opracować typy sprawców przemocy domowej, określając cechy ich osobowości. I tak sprawcy przemocy gorącej mają problem z kontrolą zachowań, dlatego też stosują głównie strategie zaradcze, mające na celu przede wszystkim odreagowanie i przywrócenie równowagi emocjonalnej. Sprawców przemocy chłodnej cechuje natomiast sztywność osobowości, braki w zakresie empatii, nieumiejętność tworzenia i podtrzymywania bliskich relacji oraz silna potrzeba kontroli otoczenia (Tucholska 2002). Inną typologię, powołując się na klasyfikację opracowaną przez A. Holtzworth-Munroe i G. Stuart, prezentuje A. Pilaszyk. Dzieli ona sprawców na trzy grupy. Do pierwszej zalicza tych, którzy dopuszczają się przemocy wyłącznie w stosunku do członków własnej rodziny. Nie mają oni zaburzeń psychicznych, jednak ich umiejętności społeczne są słabo rozwinięte, są też silnie uzależnieni od swoich partnerów, a w dzieciństwie byli świadkami lub ofiarami przemocy. Do drugiej grupy należą Ci, którzy stosują przemoc wobec osób najbliższych, a sporadycznie także wobec osób spoza rodziny. Cechuje ich labilność emocjonalna, zdarza się też że mają zaburzenia psychiczne. Zazwyczaj byli ofiarami przemocy ze strony rodziców i mają problemy w komunikacji z innymi, nie są też zdolni do wyrzutów sumienia. Grupę trzecią stanowią natomiast sprawcy, którzy dopuszczają się przemocy zarówno w rodzinie, jak i poza nią. Wielokrotnie nadużywają alkoholu, sięgają też po inne środki psychoaktywne. Stosowanie siły to dla nich sposobów rozwiązania problemów (Pilaszyk 2007).

Określone kategorie sprawców przemocy w rodzinie pozwala wyróżnić także analiza dokumentów Niebieskiej Karty. Na jej podstawie można wyróżnić:

- sprawców pijących, nie pracujących – są to sprawcy dysponujący znaczną ilością czasu wolnego, którego nie umieją sobie zagospodarować – emeryci/renciści, osoby bezrobotne lub

przebywające na zasiłku. W wolnym czasie nadużywają alkoholu, co prowadzi do konfliktów z partnerkami, a te z kolei do aktów przemocy;

- sprawców pijących, pracujących – osoby pracujące zawodowo, nieświadome problemu z nadużywaniem alkoholu. Jego spożywanie po pracy tłumaczy koniecznością odreagowania po ciężkim dniu bądź potrzebą spotkania z kolegami. Taka postawa nie jest akceptowana przez partnerki, staje się źródłem konfliktów, a w rezultacie także podłożem przemocy;
- sprawców z zaburzeniami psychicznymi – osoby leczące się i jednocześnie spożywające alkohol. Po okresach abstynencji i leczenia zwykle powracają do picia, które łączy z przyjmowaniem leków, co dodatkowo wzmacnia ich reakcje. Sprawcy z tej kategorii to zwykle osoby, które na skutek wypadku doznały urazów głowy bądź cierpią na zaburzenia psychiczne;
- sprawców okazjonalnych – stosują przemoc stosunkowo rzadko; ich partnerki postrzegają ją jako jednorazowy incydent i w związku z tym nie składają zawiadomień o tego typu zdarzeniach (Mazur 2002)

Diagnoza sprawców przemocy domowej nie należy do zadań łatwych, jednak jest konieczna, bowiem tylko ona pozwala na ocenę stopnia zagrożenia z ich strony agresją oraz na odpowiednie dobranie metod leczniczo-terapeutycznych względem nich.

3. Podsumowanie

Przemoc domowa to poważny problem społeczny, przy czym należy mieć świadomość, że nie jest to zjawisko nowe, które dopiero pojawiło się w otaczającej nas rzeczywistości społecznej. Biorąc pod uwagę jego złożoność i wieloletnie funkcjonowanie, konieczne jest również szerokie programowanie oddziaływań profilaktycznych. Przede wszystkim edukacja w tym zakresie winna zacząć się już od najmłodszych lat i na stałe być wpisana w program szkolny, w którym to jest wiele miejsca na poruszanie zagadnień związanych z przemocą domową – mogłyby one zostać włączone w treści godzin wychowawczych czy przygotowania do życia w rodzinie. Kolejny element, na który należy zwrócić szczególną uwagę to kształtowanie postaw społecznych zapobiegających rozwojowi tej formy patologicznych zachowań. Jak zauważono powyżej, w polskim społeczeństwie nadal istnieje przyzwolenie na stosowanie przemocy, a członkowie środowiska lokalnego z reguły, nawet jeżeli wiedzą o problemie, nie podejmują jakichkolwiek działań. Niezbędne wydają się więc edukacja społeczeństwa i budowanie w społecznej świadomości przekonania, że przemoc to problem nas wszystkich, a nie tylko osób ją stosujących i jej doświadczających. I wreszcie ostatni z elementów – budowanie sieci wsparcia dla ofiar przemocy. Ofiary często tkwią w toksycznej relacji ze strachu przed dalszymi konsekwencjami ze strony sprawcy, z obawy przed społeczną reakcją, czy z powodu niewiedzy, gdzie mogą uzyskać pomoc. Konieczne wydaje się uświadamianie tychże osób, że nikt nie ma prawa ich krzywdzić, a one ze swoim problemem nie są same oraz rzetelne informowanie ich, gdzie mogą uzyskać niezbędną pomoc. Jedynie połączenie tych trzech elementów i na ich podstawie zbudowanie wielopasmowego, długoletniego oddziaływania systemowego jest w stanie przyczynić się do rozwiązania problemu jakim jest przemoc domowa.

4. Literatura

- Badura – Madej W, Dobrzyńska – Mesterhazy A (2000) Przemoc w rodzinie. Interwencja kryzysowa i psychoterapia: 12.
- Biuro Służby Prewencyjnej Komendy Głównej Policji (2002) Raport o rozpoznanych zjawiskach patologii społecznej, przestępczości i demoralizacji nieletnich w 2001 r..
- Browne K, Herbert M (1999) Zapobieganie przemocy w rodzinie.
- Dyjakon D.(2010) Przemoc. Terapia. Zadośćuczynienie: 15.
- Gajowy M, Simon W (2002) Przemoc, zaniedbanie w dzieciństwie oraz straty ciąży – ich wzajemne powiązania oraz psychologiczne konsekwencje tych powiązań: Psychiatria Polska: 911–927.
- Herman JL (2004) Przemoc. Uraz psychiczny powrót do równowagi: 86.
- Lipowska –Teutsch A (1998) Wychować, wyleczyć, wyzwolić: 12.

- Mazur J (2002) Przemoc w rodzinie. Teoria i rzeczywistość: 88 – 95, 141 – 142, 153 – 154.
- Mellibruda J (1996) Patrząc na przemoc: Świat Problemów 5 (40): 4 – 10.
- Nikodemka S (2001) Przemoc wobec bliskich u pacjentów leczenia odwykowego: Świat Problemów 1 (96): 29–30.
- Pawlica B, Woźniak – Krakowian A (1998) Psychologiczna i socjologiczna analiza zjawiska przemocy w rodzinie na terenie województwa częstochowskiego w latach 1990 -1995 [w:] Stanik JM, Majchrzak Z (red.) (1998) Przemoc w rodzinie: diagnoza, orzecznictwo, profilaktyka: 54.
- Pilaszyk A (2007) Obraz psychopatologiczny sprawcy przemocy w rodzinie: Psychiatria Polska tom XLI, nr 6: 832 – 833.
- Pogotowie dla Ofiar Przemocy w Rodzinie „Niebieska Linia” (2002) Przemoc w rodzinie. Poradnik dla ofiar przemocy w rodzinie, Ogólnopolskie: 7.
- Pospiszyl I (19994) Przemoc w rodzinie: 16.
- Sasal HD (1998) Niebieskie karty.
- Sobol E (red.)(2003) Nowy słownik języka polskiego: 778.
- Tucholska S (2002) Charakterystyka sprawców przemocy domowej: Problemy Opiekuńczo-Wychowawcze nr 1: 34 – 38.
- Ustawa z dnia 29 lipca 2005 r. o przeciwdziałaniu przemocy w rodzinie (Dz. U. 2005 Nr 180, poz. 1493 ze zmianami).
- Ustawa z dnia 6 czerwca 1997 r. - Kodeks karny (Dz. U. 1997 Nr 88, poz. 553 ze zmianami) <http://www.niebieskalinia.info/index.php/przemoc-w-rodzinie/30-cykle-przemocy-w-rodzinie>, [dostęp: 21.02.2016r.]
- <http://statystyka.policja.pl/st/wybrane-statystyki/przemoc-w-rodzinie/50863,Przemoc-w-rodzinie.html> [dostęp: 15.12.2017]
- <http://www.newsweek.pl/polska/szukajace-badanie--polacy-uwazaja--ze-na-przemoc-nie-nalezy-reagowac,85516,1,1.html>[dostęp: 15.12.2017]

12. Wiedza młodzieży niedostosowanej społecznie na temat seksualności człowieka

The Knowledge of socially maladjusted youth about human sexuality

Fortuńska Julia

Katedra Pedagogiki i Psychologii, Wydział Filologiczno-Pedagogiczny,
Uniwersytet Technologiczno-Humanistyczny im. Kazimierza Pułaskiego
w Radomiu

Opiekun naukowy: dr n.hum. Katarzyna Nowak

Fortuńska Julia: julia.fortunska@gmail.com

Słowa kluczowe: dojrzewanie, dojrzałość seksualna, źródła wiedzy

Streszczenie

Praca ma na celu przedstawienie aktualnego stanu badań nad wiedzą o seksualności człowieka w odniesieniu do młodzieży niedostosowanej społecznie. Ponadto poruszono problematykę dojrzałości seksualnej, która ma istotny wpływ na kształtowanie się odpowiednich i dojrzałych postaw wobec seksualności, szczególnie wśród młodzieży niedostosowanej społecznie. Dokonano przeglądu źródeł informacji młodzieży na temat seksualności oraz zweryfikowano na ile zapewniają one zdobycie rzetelnej i wiarygodnej wiedzy jej dotyczącej. Wskazano również negatywne konsekwencje braku świadomości seksualnej, takie jak: niedostateczna znajomość podstawowych chorób przenoszonych drogą płciową oraz stereotypowe myślenie na tematy związane z homoseksualizmem.

1. Wstęp

Pojęcie niedostosowania społecznego we współczesnej literaturze przedmiotu nie jest określane jednoznacznie. Zjawisko to stanowi zakres zainteresowania nie tylko dziedziny pedagogiki, ale również psychologii, psychiatrii, socjologii oraz kryminologii. W zależności od danej nauki, niedostosowanie społeczne jest ono różnie definiowane, jak też odmienne bywają poglądy, które dotyczą jego etiologii i manifestacji objawów. Wspólnym obszarem rozumienia pojęcia niedostosowania w każdej z powyżej wymienionych dziedzin są „pewne formy zachowania, które stanowią o specyfice jego manifestacji” (Wysocka 2006). Objawy nieprzystosowania społecznego wśród młodzieży charakteryzują się bowiem negatywnymi i nieadekwatnymi reakcjami na określone wymagania i nakazy. W Polsce najbardziej diagnostycznym przejawem niedostosowania społecznego są niepowodzenia szkolne i wagary, które mogą być zarazem przyczyną, jak i skutkiem zaburzeń zachowania. Objawami współwystępującymi są najczęściej: ucieczki z domu, picie alkoholu, nadużywanie substancji psychoaktywnych, lenistwo, kłamstwo, kradzież, przynależność do subkultury, zachowania suicydalne, agresywne lub autoagresywne oraz niekonwencjonalne zachowania seksualne.

Młodzież z wyżej wymienionymi problemami często ma konflikty z prawem, co skutkuje osadzeniem w różnych instytucjach resocjalizacyjnych takich jak Młodzieżowe Ośrodki Socjoterapeutyczne (MOS), Młodzieżowe Ośrodki Wychowawcze (MOW) czy ośrodki leczenia uzależnień lub - w poważniejszych przypadkach – zakłady poprawcze.

Młodzieżowe Ośrodki Socjoterapeutyczne to często w opinii młodzieży najlepsza opcja do poprawy swoich destrukcyjnych zachowań. Do zadań MOS-u należy przede wszystkim eliminowanie przyczyn i przejawów zaburzeń w zachowaniu oraz przygotowywanie wychowanków do życia w społeczeństwie zgodnie z obowiązującymi normami społecznymi i prawnymi (www.ore.edu.pl). Wśród wielu interwencji podejmowanych w MOS-ach w celu poprawy zachowania młodzieży warto byłoby podjąć również działania w obszarze edukacji seksualnej, zwłaszcza, iż okres dojrzewania jest ściśle związany z rozwojem seksualnym człowieka. Warto zatem w tej części artykułu przybliżyć pojęcie seksualności oraz aspektów, które się z nią wiążą.